

Voorwoord

In december 1992 publiceerde *Groniek* nummer 119 *Vorstenspiegels. Visies op leiderschap*.¹ Vorstenspiegels zijn een genre van didactische geschriften, die bedoeld zijn om de vorst advies te geven in zijn politiek handelen. Vaak betrof dit advies het handelen op het terrein van de ethiek. De redactie wilde echter 'het begrip verruimen tot een medium waarmee visies op leiderschap tot uiting werden gebracht'. Dit betekende dat in het themanummer niet alleen traditionele, middeleeuwse vorstenspiegels werden belicht, maar ook andere, niet per se literaire vormen waarin gedragscodes voor politieke leiders werden geuit.

Deze aflevering van *Groniek* sluit daarbij aan, in die zin dat nader ingegaan wordt op één bepaald aspect van de gedragscode, namelijk het *gender*. En met het levensgrote verschil dat het onderwerp van dit themanummer veeleer het daadwerkelijke gedrag van politieke leiders is, dan het ideaaltype waaraan zij zouden moeten voldoen. Uit deze *Groniek* zal dan ook blijken dat grote politieke leiders, hetzij mannelijk, hetzij vrouwelijk, niet zo zeer succesvol zijn door hun slaafse opvolging van het leerboekje, maar juist hun interpretatie ervan. Opvallend genoeg maken vrouwelijke heersers vooral gebruik van hun bijzondere positie als vrouw met macht, terwijl voor de mannelijke politieke leiders 'verwijfdheid' een zware kritiek tot gevolg heeft.

Een geschiedfilosofische inleiding op dit thema komt van Judith Vega. Aan de hand van Joan Wallach Scott bepleit zij dat genderschiedenis altijd politieke geschiedenis is. In de eerste plaats is het onderwerp volgens haar politiek omdat het gaat over de distributie van macht. Het toekennen van een predikaat 'mannelijkheid' of 'vrouwelijkheid' staat in deze visie gelijk aan het betekenis geven aan en op die manier scheppen van 'mannen' en 'vrouwen'. Uiteraard is daarbij de geschiedschrijving zelf ook een politieke activiteit omdat het die identiteiten op zijn minst bevestigt. De inhoud van 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' verandert daardoor voortdurend, evenals de wijze waarop zij als instrumenten dienen voor machtsuitoefening.

Marc Kleijwegt gaat in op een apart soort vorstenspiegel, te weten de Romeinse satire. De beschuldiging van vrouwelijk, dat wil zeggen niet-mannelijk gedrag kon voor de reputatie van politici funest zijn. Gebrek aan mannelijkheid was een teken van decadentie en zwakte, en een niet-mannelijke politiek leider was daardoor in principe gevaarlijk. Daarentegen

1 Dit nummer is nu verkrijgbaar voor het luttele bedrag van 2,25 Euro.

is Cleopatra het voorbeeld bij uitstek van een vorstin die haar unieke positie als vrouw in een mannenwereld en haar verleidingstechnieken gebruikte om haar politieke doelstellingen te bereiken. Rolf Strootman legt echter uit dat dit een hedendaags westers beeld van haar is en dat Cleopatra bovendien niet de enige hellenistische vorstin was.

Albrecht Diem betoogt dat 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' in het middeleeuws kloosterwezen van geen enkel belang waren. Hij ziet het ontstaan van het kloosterwezen als een permanent sociaal experiment met als doel een perfecte gesloten gemeenschap te organiseren en te verdedigen. Terwijl 'man' en 'vrouw' alleen in relatie tot elkaar betekenis krijgen, waren in deze gemeenschappen de sexen strikt gescheiden. In de ontwikkeling van het kloosterwezen waren vrouwelijke tradities bepalend. Een andere toonaangevende vrouwelijke traditie in de middeleeuwen was die van de christelijke profetessen, van wie Jeanne d'Arc het bekendste is. Anneke Mulder Bakker verheldert het onderscheid tussen *scientia*, de geleerde -mannelijke- kennis, en *sapientia*, de geopenbaarde -vrouwelijke- kennis. Hoewel die laatste rechtstreeks van God kwam en dus letterlijk geheiligd was, waren de profetessen persoonlijk verantwoordelijk voor de uitleg van Gods ingevingen. Zij hadden daardoor een leidersrol in het openbare leven.

Elizabeth I moest vanaf haar troonbestijging en gedurende haar hele verdere leven strijden tegen het beeld dat zij als vrouw niet geschikt zou zijn om te kunnen regeren over Engeland. Kristine Steenbergh beschrijft hoe koningin Elizabeth haar zelfstandigheid en macht wist te bewaren door maagd en moeder tegelijk te spelen. Naast dit gebruik van haar vrouwelijkheid presenteerde zij zich ook als mannelijk leider wanneer dit beter uitkwam.

Dat 'mannelijkheid' slechts betekenis krijgt in relatie tot 'vrouwelijkheid' bestrijdt Stefan Dudink in zijn artikel over de Nederlandse politiek aan het einde van de 18^e eeuw. Volgens hem was de Republiek wel gegrondvest op een ideaal van mannelijkheid, maar werden mannelijke deugden niet in tegenstelling tot vrouwelijke gewaardeerd, maar juist tegenover 'verwijfdheid'. Dennis Bos laat zien dat in de vroege socialistische beweging, van midden en eind negentiende eeuw traditionele opvattingen over mannelijkheid, zoals het mannelijk kostwinnerschap, dominant waren.

Maria Grever beschrijft de invloed van het premoderne familiebeeld, de opkomst van het moderne kerngezin en de nationalisering van de monarchie voor het Nederlandse koningshuis in de laatste twee eeuwen. Het mannelijke en militair koningschap boette aan belang in en vrouwe-

lijke kwaliteiten zoals tact, geduld en zelfbeheersing werden steeds belangrijker.

De beeldvorming rond Mao Zedong, die in een artikel van Stefan Landsberger wordt belicht gaat noties van mannelijkheid en vrouwelijkheid te boven. Al tijdens zijn leven was deze leider een gecompliceerd vat vol tegenstrijdigheden en zijn latere vergoddelijking heeft de duiding van zijn politiek bepaald niet gemakkelijker gemaakt. Sonja Leferink draagt tot slot van het themagedeelte een artikel bij over Evita Péron. Zij wist in een mannencultuur een invloedrijke positie te veroveren door haar presentatie als Moeder en Amazone.

De twee wederkerende supplements-rubrieken worden deze keer gevuld door Tity de Vries en Jacques Janssen. Tity de Vries schrijft over haar fascinatie met een audiovisuele bron, namelijk de Canadese film *Les Raquetteurs* van Michel Brault en Gilles Groulx. Jacques Janssen schrijft over zijn passie voor Dante, wiens *Divina Comedia* hij vertaald heeft.

Groniek-redacteur Hein Braaksma werd door Frank Ankersmits' artikel in het voorgaande Groniek nummer 'de Verbeelding van het Post-modernisme' geïnspireerd en nam de pen ter hand. Hij probeert een uitweg te vinden uit Ankersmits' postmoderne begrip van de geschiedenis. Verder bevat het supplement een artikel van Gerben Zaagsma dat handelt over de Botwin Compagnie, een compagnie die bestond uit Joodse vrijwilligers en die ten strijde trok in de Spaanse burgeroorlog. Hij onderzoekt de motieven van de vrijwilligers om zich in dit conflict te mengen. Tjark Blokzijl laat in zijn bijdrage zien dat iets moderns als bouwfraude reeds in de Oudheid voorkwam.

Hoog van de Toren komt van de hand van Simone van der Heijden en gaat over 'de zwarte weduwe' Rost van Tonningen en de vertwijfeling die kan ontstaan als de waarheid in twijfel getrokken wordt. Reacties op deze *Hoog van de Toren* zijn meer dan welkom. Ook artikelen of bewerkingen van scripties die het waard zijn om gelezen te worden ontvangen wij graag.

De redactie wenst u veel leesplezier toe!

ERRATUM:

In *Groniek* nummer 157 zijn tot onze spijt de personalia van Karine Dekens weggefallen. Deze luiden als volgt: **Karine Dekens** (1980) studeert Eigentijdse Geschiedenis aan de RUG en maakte in de periode 2001-2002 deel uit van de redactie van *Groniek*.

groniek
Historisch Tijdschrift

- CONGRES -
GELOVEN IN POLITIEK

RELIGIEUZE OVERTUIGINGEN
IN POLITIEKE
UITZONDERINGSSITUATIES

UNIVERSITEITSTHEATER
VRIJDAG 17 JANUARI 2003

VOOR MEER INFORMATIE MAIL NAAR: GRONIEK@LET.RUG.NL
OF BEL OP WERKDAGEN TUSSEN 12 EN 14 UUR NAAR 050-3636020

